

Maria Januszewska-Warych

Model zajęć muzyczno-słowno-ruchowych wspomagający rozwój dzieci o zróżnicowanym poziomie intelektualnym w młodszym wieku szkolnym

Nauczyciel i Szkoła 1-2 (38-39), 175-193

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Model zajęć muzyczno-słowno-ruchowych wspomagający rozwój dzieci o zróżnicowanym poziomie intelektualnym w młodszym wieku szkolnym*

Rozwój dzieci w młodszym wieku szkolnym jest zróżnicowany. Odchylenia od normalnego rozwoju są przyczyną zaburzeń wyrażających się w ich zachowaniu i obniżeniu funkcji percepcyjno-motorycznych. Dzieci takie mają trudności w dokonywaniu prawidłowej analizy i syntezy słuchowej, wzrokowej i ruchowej, co jest niezbędne do opanowania podstawowych umiejętności czytania, pisanie i liczenia¹.

Każde dziecko ma inne, sobie tylko właściwe potrzeby edukacyjne, prawo do indywidualnego rozwoju. Dlatego należy stymulować rozwój dziecka, dostarczając mu bodźców rozwojowych, wspomagając i optymalizując jego rozwój.

Uczniowie o inteligencji niższej niż przeciętna, ze względu na swoje ograniczone możliwości psychofizyczne, są zaliczani do grupy uczniów wymagających zaspokojenia specjalnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych².

Rozwoju dzieci upośledzonych w stopniu lekkim należy rozpatrywać razem z rozwojem dzieci w normie intelektualnej, bowiem podstawowe prawidłowości tego rozwoju są takie same. Dzieci upośledzone, tak samo jak dzieci w normie, przechodzą wszystkie podstawowe fazy rozwoju. Jednak rozwój ten jest spowolniony. Każdy kolejny etap przechodzą dłużej i z trudnością opanowują to, czego dzieci w normie dochodzą samodzielnie, w sposób naturalny. Zakres wiedzy jest niewielki i szybko ulega zapomnieniu. Dlatego utrwalanie podstawowych wiadomości wymaga wielokrotnych powtórzeń. Zatem dzieci o zróżnicowanym poziomie rozwoju intelektualnego mają zróżnicowane możliwości, od których zależy ich dalszy rozwój³.

* Artykuł opracowano na podstawie książki M. Januszewskiej-Warych pt. *Wspomagająca rola muzyki w procesie edukacji dzieci o zróżnicowanym poziomie intelektualnym*, Słupsk 2006.

¹ J. Kirenko, M. Parchaniuk, *Edukacja i rehabilitacja osób z upośledzeniem umysłowym*, Lublin 2006, s. 32–35.

² Dziennik Urzędowy Ministerstwa Edukacji Narodowej z dnia 30 lipca 1993 r. nr 6, zarządzenie nr 15 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 maja 1993 r. w sprawie zasad udzielania uczniom pomocy psychologicznej i pedagogicznej na podstawie art. 22, ust. 2, pkt 10 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (DzU nr 95 z 1991 r., poz. 425 oraz z 1992 r. nr 26, poz. 113 i nr 54, poz. 254).

³ M. Kościelska, *Oblicza upośledzenia*, Warszawa 1995; S. Sadowska, *Jakość życia uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim*, Kraków 2006, s. 98–117.

Każde dziecko – i to z normą intelektualną, i to z zaburzeniami w rozwoju – ma prawo do specjalistycznych zajęć wspomagających rozwój. Pomocną w tym jest szczególnie terapia kreatywna⁴. Czynniki aktywizującymi w terapii twórczej są: muzyka, literatura, zabawa w teatr, pantomima oraz techniki relaksacyjne.

Trzy formy aktywności twórczej – **muzyka – słowo – ruch** – spletają się w terapeutycznym oddziaływaniu na dzieci w swoistą, zintegrowaną całość⁵. Muzyka, inspirowany nią ruch oraz mowa rytmizowana i ekspresyjna mieszczą w sobie porządek stanowiący o ich swoistym pięknie i właściwościach regulatywnych w odniesieniu do motoryki, psychiki i zachowań społecznych dzieci szczególnej troski. Różnorodne formy ekspresji muzycznej, ruchowej i werbalnej stosowane w terapii dzieci o zróżnicowanym rozwoju intelektualnym rozwijają nie tylko potencjalne dyspozycje muzyczne, ale również takie sfery rozwojowe, jak: percepcja słuchowa, percepcję wzrokową, rozwój mowy i rozwój ruchowy⁶.

Dlatego opracowano specjalny **program edukacyjny** stymulujący rozwój dzieci o zróżnicowanym poziomie intelektualnym – upośledzonych w stopniu lekkim – oraz w normie intelektualnej. Odpowiedni zestaw ćwiczeń i zabaw muzyczno-słowno-ruchowych umożliwia korygowanie istniejących zaburzeń rozwojowych u dzieci niepełnosprawnych, zapobiega też ich pozostawaniu u dzieci w normie.

Treści kształcenia w tym programie obejmują 4 obszary działań⁷:

1. ćwiczenia percepcji, pamięci słuchowej oraz koordynacji słuchowo-ruchowej;
2. ćwiczenia rozwijające i wspomagające percepcję i pamięć wzrokową oraz koordynację wzrokowo-ruchową;
3. ćwiczenia rozwijające mowę, myślenie i wzbogacające słownictwo;
4. ćwiczenia rozwijające sprawność ruchową oraz orientację przestrzenną i kierunkową.

W programie szczególny nacisk położono na dobór odpowiednich ćwiczeń i zabaw muzyczno-słowno-ruchowych wspomagających rozwój dzieci o zróżnicowanym poziomie intelektualnym. Program ten stał się podstawą opracowania **modelu zajęć muzyczno-słowno-ruchowych**, który w półrocznym eksperymencie był wdrażany w klasach I–III w roku szkolnym 2001/2002⁸ w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym w Słupsku oraz w Szkole Podstawowej nr 4 również w Słupsku.

⁴ B. Grochmal-Bach, *Wychowanie i terapia w rewalidacji dzieci i młodzieży*, Kraków 2001, s. 29–35; A. Włoch, *Ruch kreatywny a wspieranie aktywności edukacyjnej dzieci w młodszy wieku szkolnym*. [W:] *Transformacja w polskiej edukacji wczesnoszkolnej*, red. T. Lewowicki, W. Puślecki, S. Włoch, Kraków 2004, s. 217–224.

⁵ J. Stadnicka, *Terapia dzieci muzyką, ruchem i mową*, Warszawa 1998, s. 8–13.

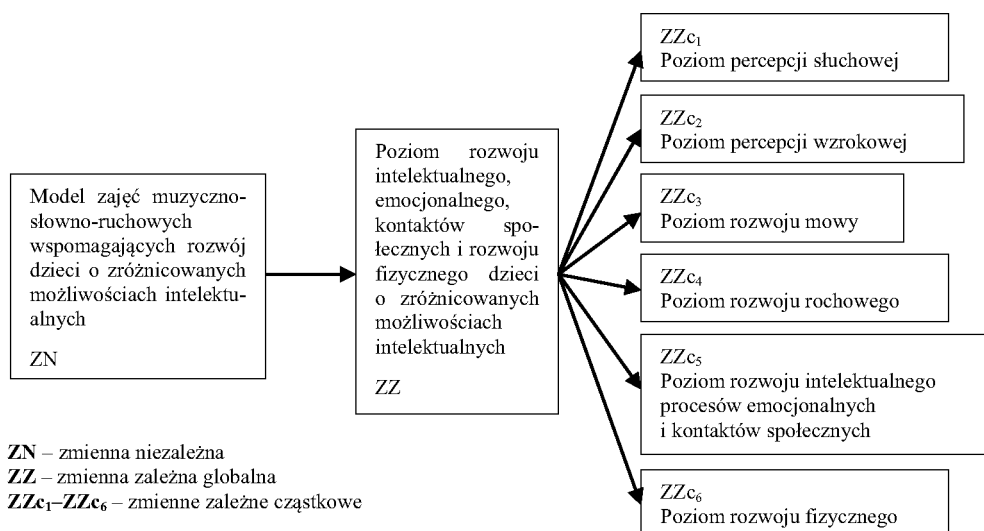
⁶ A. Franczyk, K. Krajewska, *Program psychostymulacji dzieci w wieku przedszkolnym z deficytami i zaburzeniami rozwoju*, Kraków 2003.

⁷ I. Czajkowska, K. Herda, *Zajęcia korekcyjno-kompensacyjne w szkole*, Warszawa 1989; *Terapia pedagogiczna. Zaburzenia rozwoju psychoruchowego dzieci*, t. 1, red. E. M. Skorek, Kraków 2005; A. Franczyk, K. Krajewska, dz. cyt., doświadczenia własne.

⁸ M. Januszewska-Warych, dz. cyt., s. 46–47.

Oto schemat wyjściowy badań eksperymentalnych⁹:

Sch. 1. Schemat wyjściowy badań eksperymentalnych.

Opracowując model, brano pod uwagę fakt, że **rozwój dziecka** odbywa się w czasie, że jest to proces długotrwały, że rozwój to ciąg zmian zachodzących w życiu dziecka.

Tylko **model rozwojowy** za kryterium podstawowe przyjmuje nie jakość wytworów działania dziecka, tylko jego rozwój podczas wykonywania twórczych i odtwórczych działań¹⁰.

Model organizacji twórczego działania odnosi się do twórczości dziecka w znaczeniu instrumentalnym, rozumianej jako rozwiązywanie zadań i problemów w działaniu.

Chodzi o to, czy i w jaki sposób dziecko używa swoich możliwości do rozwiązania postawionego przed nim praktycznego twórczego zadania podczas zabawy. To właśnie zabawowa twórczość dziecka jest najbardziej typową i najlepiej rozwiniętą formą jego aktywności w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym¹¹.

Formami zajęć muzycznych, które – bawiąc, wychowując, wyrównując zaburzenia rozwojowe – mają jednocześnie przesłanie terapeutyczne, są:

– śpiewanie piosenek i wzorów melodycznych, muzykowanie, zabawy i ćwiczenia przy muzyce;

⁹ Opracowano na podstawie: J. Brzeziński, *Elementy metodologii badań psychologicznych*, Warszawa 1984, s. 71–83.

¹⁰ D. Kubicka, *Rozwój. Stymulowanie rozwoju człowieka*. [W:] *Encyklopedia psychologii*, red. W. Szewczuk, Warszawa 1998, s. 768–774.

¹¹ E. M. Minczakiewicz, *Zabawa w rozwoju poznawczym i emocjonalno-społecznym dzieci o zróżnicowanych potrzebach i możliwościach*, Kraków 2006; D. Kubicka, *Twórcze działania dziecka w sytuacji zabawowo-zadaniowej*, Kraków 2003.

- pąsy, korowody, elementy tańców;
- tworzenie muzyki i tekstów do melodii, rytmizacja tekstów: rymowanek, zagadek, przysłów, wierszyków i fragmentów prozy,
- umuzycznianie wierszy, baśni, bajek i opowiadań;
- słuchanie muzyki, malowanie muzyki (ilustracja plastyczna słów piosenki, plastyczne wyrażanie treści programowej miniatur instrumentalnych, przedstawienie plastyczne nastroju towarzyszącego słuchaniu muzyki);
- rozwiązywanie zagadek muzycznych, ruchowych i słownych;
- inscenizacje muzyczne: zabawy, psychodramy;
- udział w spektaklach umuzykalniających.

Wymienione formy zajęć muzyczno-słowno-ruchowych oddziałują na wszechstronny rozwój dziecka. Niektóre z nich w sposób szczególny mogą **korygować specyficzne rodzaje zaburzeń rozwojowych** dzieci¹²:

- a) zaburzenia percepcji słuchowej koryguje m.in.: śpiewanie piosenek i wzorów melodycznych, percepcja muzyki i muzykowanie;
- b) zaburzenia percepcji wzrokowej koryguje m.in. wykonywanie wzorów geometrycznych lub liter i cyfr w rytmie śpiewanej piosenki;
- c) zaburzenia mowy korygują m.in.: rytmizacja tekstów, inscenizacje muzyczne;
- d) zaburzenia ruchowe korygują m.in.: zabawy i ćwiczenia przy muzyce, pąsy, korowody, elementy tańców, muzykowanie, gra na instrumentach perkusyjnych.

Proces zapamiętywania u dzieci upośledzonych umysłowo jest powolny i przebiega mechanicznie, utrudniając zapamiętywanie logiczne. Ćwiczenia i zadania muzyczne ukierunkowane są na pogłębianie, poszerzanie i precyzowanie śladów zapamiętywania. Wykorzystanie różnych form aktywności umożliwi kształtowanie pamięci motorycznej, słuchowej i wzrokowej. Ćwiczeniu pamięci służą sygnały muzyczne, słowne i obrazkowe związane z określonymi czynnościami, wywoływanie umownych reakcji na nowe bodźce, odtwarzanie coraz dłuższych i trudniejszych wzorów rytmicznych, melodycznych i kompleksów ruchowych¹³.

Zajęcia muzyczno-słowno-ruchowe wspomagają również rozwój dzieci w normie. Nie tylko przeciwdziałają powstawaniu ewentualnych zaburzeń, ale również korygują ich słuch, wzrok, mowę i sprawność ruchową.

Prawidłowa organizacja zajęć muzyczno-słowno-ruchowych wymaga stosowania określonego modelu – schematu na tyle uniwersalnego, aby można było według niego opracowywać scenariusze zajęć. Oto propozycja, którą z powodzeniem zastosowano w trwającym ponad pół roku eksperymencie¹⁴:

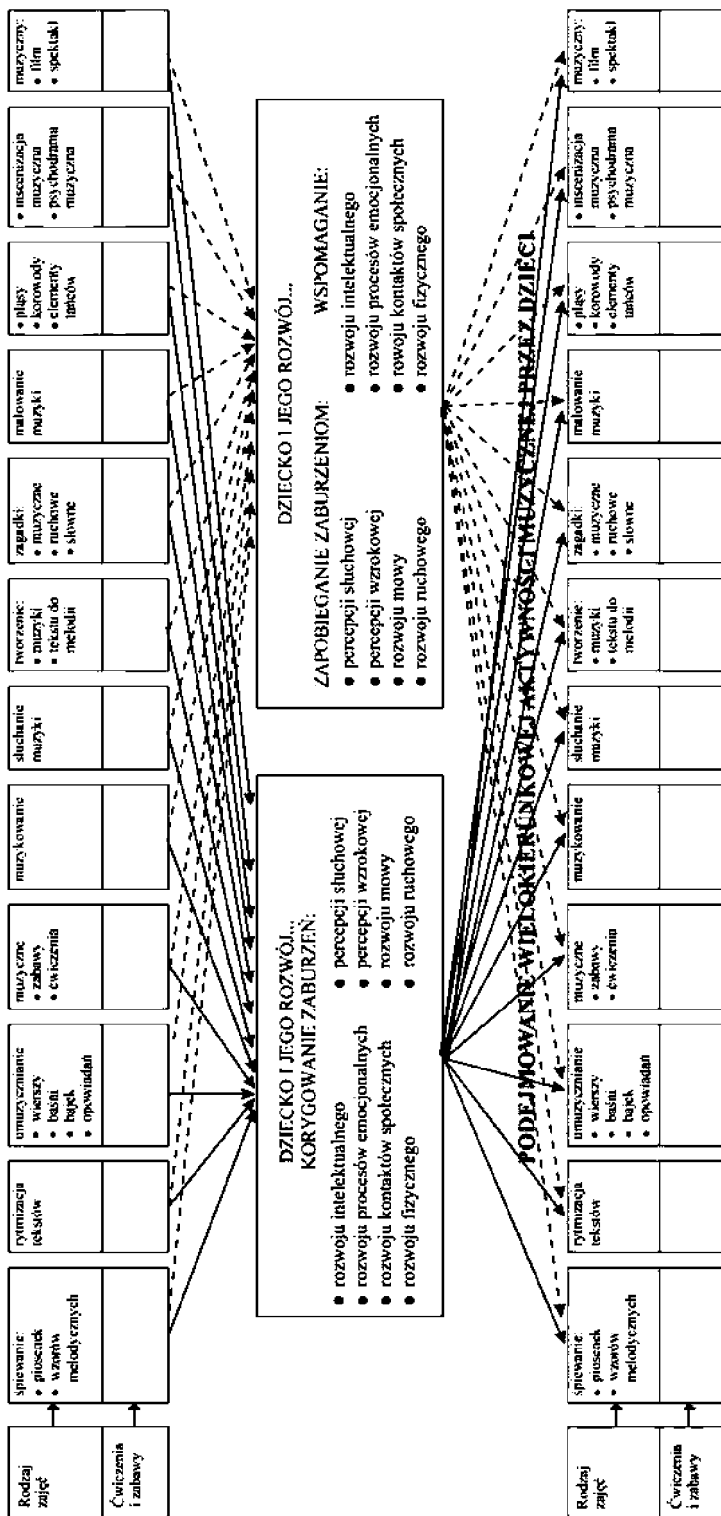
¹² M. Januszewska-Warych, dz. cyt., s. 81.

¹³ W. Pilecka, *Psychoruchowy rozwój dzieci o obniżonej sprawności umysłowej*, [w:] *Stymulacja psychoruchowego rozwoju dzieci o obniżonej sprawności umysłowej*. Red. W. J. Pileccy, Kraków 2004, s. 9–34; P. Majewicz, *Gry i zabawy usprawniające uwagę i pamięć*, [w:] *Stymulacja psychoruchowego rozwoju...*, s. 131–141.

¹⁴ M. Januszewska-Warych, dz. cyt., s. 82–83.

Model 1

MODEL ZAJĘĆ MUZYCZNO-SŁOWNO-SŁUCHOWYCH
ORGANIZOWANIE WIELOKIERUNKOWEJ AKTYWNOŚCI MUZYCZNEJ DZIECI PRZEZ NAUCZYCIELA

Model ma dwuczęściową budowę:

1. Nauczyciel organizuje wielokierunkową aktywność dzieci. Dobiera odpowiednie ćwiczenia i zabawy muzyczno-słowno-ruchowe, które korygują określone zaburzenia rozwojowe, zapobiegają zaburzeniom i wspomagają rozwój dzieci zarówno zaburzonych, jak i tych w normie.
2. Dzieci aktywnie podejmują zadania muzyczne i realizują je w sposób odtwórczy lub twórczy.

Ten właśnie model stał się podstawą opracowania scenariuszy realizowanych w cyklu eksperymentalnym w siedemnastu tygodniowych kręgach tematycznych¹⁵:

- I Hu! Hu! Ha! Zima wcale nie jest zła!
- II Ćwir, ćwir, ćwir, ptaszki zimą są głodne.
I inne zwierzęta też!
- III Zima malowana muzyką...
- IV Słupsk – nasze miasto rodzinne.
- V Żegnamy zimę! Witamy wiosnę!
- VI Alleluja! Nadchodzi Wielkanoc...
- VII Śmigus-dyngus! To zabawa wielkanocna!
- VIII Gdy Chopin był mały. Muzyczna opowieść o Chopinie.
- IX O co prosi Ziemia?
- X Majowe święta, to • Pierwszy maj • Trzeci maj
- XI Muzyczna opowieść o Warszawie i Sawie.
Legenda o powstaniu Warszawy – stolicy Polski.
- XII Wiosna malowana muzyką...
- XIII Zawsze niech będzie MAMA! Zawsze niech będę JA!
- XIV Spektakl w teatrze muzycznym w Gdyni.
- XV Wszystkie dzieci nasze są!
- XVI Przygotowujemy koncert na zakończenie roku szkolnego.
- XVII Koncert muzyczno-słowno-ruchowy „Niech żyją wakacje!”.

Tygodniowe kręgi tematyczne korelowały różnorodne ćwiczenia i zabawy muzyczno-słowno-ruchowe, w których dzieci chętnie uczestniczyły. Każdy krąg tematyczny realizowany był na trzech kolejnych zajęciach w tygodniu, zawsze w tych samych godzinach. Wokół określonej tematyki koncentrowały się zróżnicowane ćwiczenia i zabawy muzyczno-słowno-ruchowe. Był czas na powtórzenie ulubionych zabaw i utrwalenie przerebionego materiału, a także własne, twórcze pomysły dzieci.

Tak więc w każdym tygodniu realizowany był jeden **scenariusz** obejmujący trzy kolejne spotkania. Scenariusz zajęć jest „wyobraźniowym pla-

¹⁵ Tamże, s. 56.

nem”, czyli projektowanym zamysłem działania pedagogicznego nauczyciela¹⁶. Scenariusze zajęć budowane były według tego samego schematu, każdy z 17 scenariuszy składał się z dwóch części¹⁷.

A. Część ogólna. Założenia edukacyjne.

W tej części przedstawiona jest grupa dzieci, z którymi prowadzone mają być zajęcia; krąg tematyczny; termin realizacji; rodzaje ćwiczeń i zabaw muzyczno-słowno-ruchowych realizowanych w kręgu tematycznym; cele zajęć: dydaktyczne ujęte w kategorii wiedzy (dziecko wie) i umiejętności (dziecko potrafi) oraz wychowawcze ujęte w trzech kategoriach (poznawczej, emocjonalnej i motywacyjno-działaniowej), materiały i środki do realizacji kręgu tematycznego oraz literatura pomocnicza.

B. Część szczegółowa. Realizacja założeń edukacyjnych, czyli przebieg zajęć w trzech etapach: wstępnym, podstawowym i końcowym oraz proponowane do realizacji piosenki, teksty, ćwiczenia i zabawy.

W każdym z tych etapów występują określone ćwiczenia i zabawy muzyczno-słowno-ruchowe tematycznie związane z kręgiem tematycznym. Ćwiczenia i zabawy korygują określone zaburzenia rozwojowe poprzez organizowanie wielokierunkowej aktywności muzycznej dzieci.

Oto przykład: XII krąg tematyczny: WIOSNA MALOWANA MUZYKĄ...

Scenariusz zajęć

A. CZEŚĆ OGÓLNA. Założenia edukacyjne

1. Grupa dzieci*:

- upośledzone umysłowo w stopniu lekkim,
- w normie intelektualnej

2. Krąg tematyczny: Wiosna malowana muzyką...

3. Termin realizacji: pierwsza połowa maja

4. Rodzaje ćwiczeń muzyczno-ruchowo-słownych realizowanych w kręgu tematycznym:

- śpiewanie wzorów melodycznych,
- ćwiczenia oddechowe,
- słuchanie muzyki,
- śpiewanie piosenki,
- rytmizacja tekstów,
- elementy tańców,
- zabawy muzyczno-ruchowe,
- malowanie muzyki,
- zagadki muzyczno-ruchowe.

¹⁶ R. Więckowski, *Pedagogika wczesnoszkolna*, Warszawa 1995, s. 137.

¹⁷ M. Januszewska-Warych, dz. cyt., s. 84.

* Ten sam scenariusz realizowany jest w każdej grupie.

5. Cele zajęć:

A. Dydaktyczne

Dziecko wie (zna, rozumie):

- jak zaśpiewać fragment piosenki pt. „Wiosna w błękitnej sukience” (załącznik A),
- jak zrytmizować fragment wiersza pt. „Wiosna na łąkach” (załącznik B).

Dziecko potrafi (umie, stosuje):

- zaśpiewać wzór melodyczny na powitanie i pożegnanie,
- prawidłowo wykonać ćwiczenie oddechowe,
- zaśpiewać wzory melodyczne,
- wysłuchać fragmentu tekstu terapeutycznego,
- odtworzyć podstawowy krok walca,
- przedstawić swobodną taneczną improwizację z wykorzystaniem apaszki,
- rysować wiosnę w powietrzu dłonią, palcami, przy użyciu obu rąk,
- rozwiązać zagadkę o wiosnie (załącznik C).

B. Wychowawcze

- **poznawczy:** dzieci wiedzą, że trwająca pora roku to wiosna. Określają czas jej trwania (21 marca–24 czerwca);
- **emocjonalny:** dzieci dostrzegają piękno otaczającej przyrody;
- **motywacyjno-działaniowy:** dzieci nie niszczą bezmyślnie przyrody (roślin, zwierząt), nie straszą zwierząt (ptaków) i pielęgnują przyrodę (wyrrywają chwasty, podlewają rośliny w ogródku przedszkolnym). Nie śmiecą w parku, w lesie, na polu oraz podczas spacerów i wycieczek.

6. Materiały do zajęć, środki, pomoce:

- nuty piosenki pt. „Wiosna idzie przez świat”,
- utwór: A. Vivaldi, „Cztery pory roku”, „Wiosna” op. 8 nr 1,
- utwór: P. Czajkowski, „Walc kwiatów” z baletu „Dziadek do orzechów”,
- pianino,
- kolorowe apaszki.

7. Literatura pomocnicza:

- Banasiewicz A., Lipska E., *Przewodnik metodyczny do elementarza muzycznego dla klasy I*, Warszawa 1978.
- Barosiak G., Falkowska G., Lewicka S., Ogonowska L., Włodarczyk K., *Kształtowanie zintegrowane. Program nauczania szkoły podstawowej dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim. Etapy edukacyjne I i II*, Warszawa 2000.
- Bednarzowa B., Młodzikowska M., *Tańce. Poradnik metodyczny dla studiujących zaocznie wychowanie fizyczne*. Warszawa 1991, s. 73–74.
- Danel-Bobrzyk H., Gruchel M., Gruchel P., Sikora J., *Jak słuchać muzyki w klasach 1–3*, Katowice 1996.
- Franczyk A., Krajewska K., *Program psychostymulacji dzieci w wieku przedszkolnym z deficytami i zaburzeniami rozwoju*, Kraków 2003.
- Konieczna E. J., *Arteterapia w teorii i praktyce*, Kraków 2003.

Korzańska J., *Program kształcenia zintegrowanego abc. I etap edukacji*, Warszawa 1999.

Smoczyńska-Nachtman U., *Muzyka dla dzieci*, Warszawa 1992.

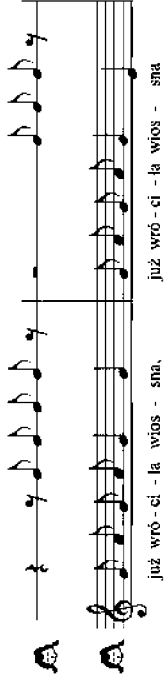
Stadnicka J., *Terapia dzieci muzyką, ruchem i mową*, Warszawa 1998.

A. CZĘŚĆ OGÓLNA

Przebieg zajęć. Realizacja zajęć edukacyjnych

Część zajęć	Zadanie	Korygowanie zaburzeń	Organizowanie wielokierunkowej aktywności muzycznej
1	<p style="text-align: center;">2</p> <p>1. Powitanie i pożegnanie grupy¹⁹.</p> <p>Umarkowane Wstęp</p> <p>1. W ko-le wszy-scy tu sto-i-my.</p> <p>każ-dy czy-jas rę-kę trzy-ma i dzień do-bry już mó-wi-my, tak za-ba-wa się za-czy-na.</p> <p>Zakończenie</p> <p>W ko-le wszy-scy tu sto-i-my.</p> <p>Powitanie: W kole wszyscy tu stoimy, każdy czyjąś rękę trzyma i dzień dobry już mówimy, tak zabawa się zaczyna.</p> <p>Pożegnanie: W kole wszyscy tu stoimy i za ręce się trzymamy, do widzenia już mówimy, tak ze sobą się żegnamy.</p>	3	4
WSTĘPNA		Korygowanie zaburzeń: – percepcji słuchowej, – rozwoju mowy.	Śpiewanie wzorów melodycznych.

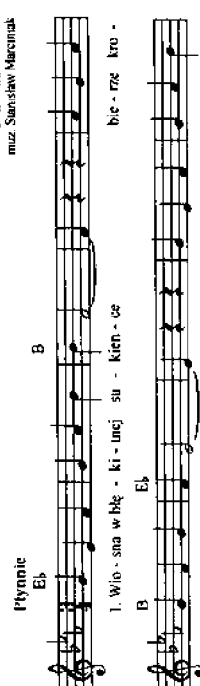
¹⁹ J. Stadnicka, dz. cyt., s. 35.

1	2	3	4
	<p>2. Ćwiczenia oddechowe²⁰.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Ćwiczenia w postawie stojącej Dzieci stoją w kole wianym. Na znak nauczycielki wykonują wdech z równoczesnym podniesieniem splecionych rąk do przodu na wysokość klatki piersiowej, na „trzy cztery” na wydechu opuszczają je w dół. – Ćwiczenia w postawie siedzącej Zdmuchiwanie ułożonego na lewym (lub prawym) kolanie motylka wykonanego z papieru z równoczesnym lekkim zwrotem głowy w stronę leżącej zabawki. – Ćwiczenia w postawie leżącej Dzieci leżą na plecach. Na bieżąco przepyony kładą zabawkę. Na znak dany przez nauczycielkę wykonują przez nos lub usta wdech tak, aby motylek leżący na bieżąco na ruch przepyony lekko się uniosł. Uwaga: dzieci nie wypinają sztucznie bieżąca. 	<p>Korygowanie zaburzeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – mowy. 	<p>Ćwiczenia oddechowe.</p>
	<p>3. Ćwiczenia mowy.</p> <p>Ćwiczenie „Jaka jest wiosna?”²¹.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Dzieci wraz z nauczycielką zastanawiają się, jak można określić wiosnę tylko jednym słowem. Jest: ciepła, miła, zielona, pachnąca, łagodna, kolorowa, wesoła itp. – Dzieci zapamiętują zaproponowane przez siebie określenia, mówią je w różnej kolejności. – Na tle wspólnie ułożonego ostinata* powtarzanego przez całą grupę, pojedynczo wskazywane dziecko wyższym od „chóru” głosem mówi lub śpiewa swoje słowa. <p>Oto przykład:</p> <p style="text-align: center;">już wró - ci - la wios - na, już wró - ci - la wios - na</p>	<p>Korygowanie zaburzeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – rozwoju mowy, – percepcji słuchowej, – kontaktów społecznych, – procesów emocjonalnych. 	<p>Śpiewanie wzorów melodycznych.</p>

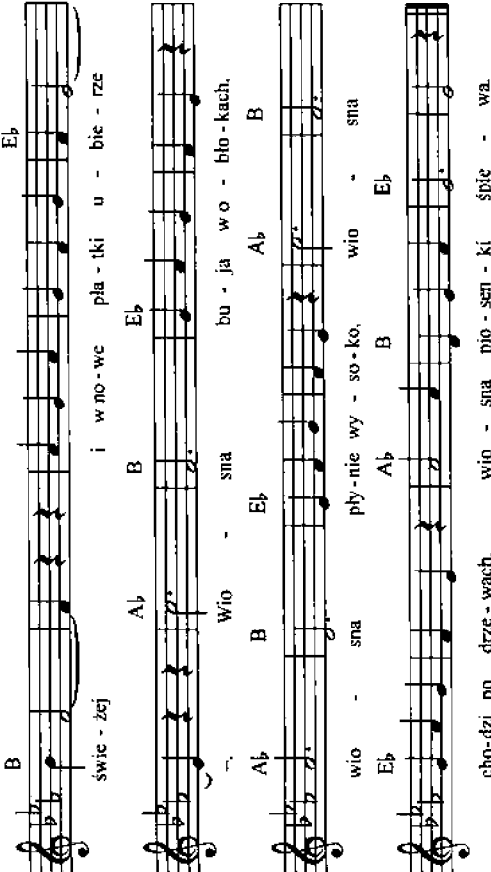
* Uwaga: ostinato – stale powtarzający się motyw.

²⁰ A. Banasiewicz, E. Lipska, *Przewodnik metodyczny do elementarza muzycznego dla klasy I*, Warszawa 1978, s. 156–157.

²¹ U. Smoczyńska-Nachtman, *Muzyka dla dzieci*, Warszawa 1992, s. 435.

1	<p style="text-align: center;">2</p> <p>4. Słuchanie muzyki. Ćwiczenia relaksacyjne. – Wykorzystanie akompaniamentu z utworu A. Vivaldiego „Cztery pory roku” – „Wiosna” op. 8 nr 1 do ćwiczenia relaksacyjnego²². Zamknijcie oczy i wyobraźcie sobie, że leżycie na wiosennej, zielonej łące. Pachną kwiaty, koniczyny, trawa. Jest słonecznie. Nad głowami latają kolorowe motyle. Słychać srebrny śpiew skowronka. Na łące pojawia się Pani Wiosna. Ma sukienkę z kolorowych kwiatów: niezapominajek, stokrotek, żonkili. Ileż kwiatów? Spróbujmy policzyć: jeden kwiatek, dwa kwiatki, trzy kwiatki, cztery kwiatki, pięć kwiatków, sześć kwiatków, siedem kwiatków, osiem kwiatków, dziewięć kwiatków, dziesięć kwiatków, jedenaście kwiatków, dwanaście kwiatków. Pani Wiosna położyła się obok na zielonej trawie, zamknęła oczy, rozluźniła nogi, ręce. Spokojnie oddychała. Jak mi dobrze – szepnęła. Słyszę piękną, cichą, wiosenną muzykę. Czuję, jak słońce ogrzewa mi ręce i nogi. Ciepło z rąk i nóg przepływa mi do brzucha. Jestem spokojna. Czuję się bezpiecznie. I my też. Czujemy, jak słońce ogrzewa nam ręce, nogi. Ciepło z rąk i nóg przepływa nam do brzucha. Jesteśmy spokojni. Czujemy się bezpiecznie. Wiosna powoli wstaje, tańczy lekko i odchodzi z łąki powoli... powoli... My leżymy nadal. Otwieramy oczy, przeciągamy się na łące. Słuchamy muzyki. Rytmicznie uderzamy palcami o dywan.</p>	3	4
	<p>5. Nauka piosenki pt. „Wiosna w błękitnej sukience”.</p> <p style="text-align: center;">Wiosna w błękitnej sukience</p> <p style="text-align: center;">El Ewa Zamecowska muz. Stanisław Macniak</p> 	Korygowanie zaburzeń: – procesów emocjonalnych.	Słuchanie muzyki.
	Korygowanie zaburzeń: – percepcji słuchowej, – rozwoju mowy.	Korygowanie zaburzeń: – procesów emocjonalnych.	Śpiewanie piosenki (kształtowanie zdolności do wyobrażeń słuchowych).

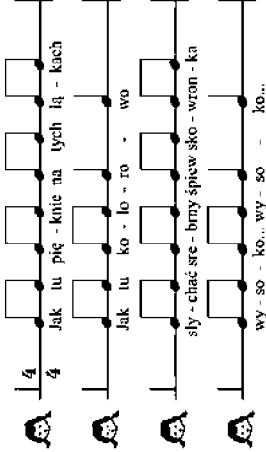
²² Opracowanie własne na podstawie: J. Stadnicka, dz. cyt.

1	2	3	4
	 <p>świe - żej i w no - wc pla - tki u - bie - rze</p> <p>wio - ja wo - bno - kach.</p> <p>wio - sna pby - nie wy - so - ko, wio - sna</p> <p>cho - dzi po drze - wach. wio - sna pio - sen - ki śpie - wa.</p>		

Etapy nauczania piosenki – metoda ze słuchu²³

1. Zaspiewanie przez nauczyciela wszystkich zwrotek piosenki z poprawną dykcją i wzorową interpretacją.
2. Krótkie omówienie treści piosenki: nastrój, budowa, autorzy muzyki i tekstu.
3. Śpiew nauczyciela w tempie zwolnionym pierwszej zwrotki piosenki.
4. Nauka kolejnych odcinków pierwszej zwrotki piosenki (słów i melodii jednocześnie).
5. Łączenie odcinków w całość.
6. Ćwiczenia mowy przeprowadzone na drugiej zwrotce piosenki.
7. Zwrócenie uwagi na trudniejsze fragmenty piosenki, poprawianie błędów.
8. Śpiew dzieci rzędami, grupami, same dziewczęta, sami chłopcy, śpiew indywidualny urozmaïcony ćwiczeniami rytmicznymi.

²³ H. Burzyńska, *Metodyczne ABC nauczyciela muzyki klasy I-III*, Olsztyn 1996, s. 45–47.

1	2	3	4
<p style="text-align: center;">P O D S T A W O W A</p>	<p>6. Rytmizacja fragmentu wiersza pt. „Wiosna na łąkach” P. Losowskiego²⁴.</p> <p>7. Nauka podstawowego kroku walca angielskiego²⁵.</p> <p>Uwaga: do nauki podstawowego kroku walca należy wykorzystać rekwiizyty z kręgu tematycznego „Wiosna malowana muzyką”: dziewczynki – wianki na głowach, chłopczy – kwiatki przypięte do koszul.</p> <p>Walc angielski</p> <p>Trój krok zmieniany w przód.</p> <p>Jeżeli rozpoczynamy trój krok zmienny w przód nogą prawą, to:</p> <p>Na „raz” – wykonujemy, stawiając stopę z pięty, krok w przód prawą nogą, na „dwa” – dość obszerny krok w bok lewą nogą z jednocześnie wspięciem nogi prawej i odchyleniem tułowia w prawo, na „trzy” – dostawiamy prawą nogę do lewej z jednocześnie wspięciem na palce. Jeżeli trój krok zmienny w przód rozpoczynamy nogą lewą, to:</p> <p>Na „raz” – wykonujemy, stąpając z pięty, krok lewą nogą w przód, na „dwa” – dość obszerny krok w bok prawą nogą z jednocześnie wspięciem nogi lewej i odchyleniem tułowia w lewo, na „trzy” – dostawiamy lewą nogę do prawej z jednocześnie wspięciem na palce.</p> <p>Figura podstawowa</p> <p>W taktie pierwszym tancerz, rozpoczynając prawą nogą, wykonuje trój krok zmienny w przód, tancerka natomiast rozpoczynając nogą lewą – trój krok zmienny w tył.</p> <p>W taktie drugim tancerz, rozpoczynając nogą lewą, wykonuje trój krok zmienny w tył, tancerka, rozpoczynając nogą prawą, trój krok zmienny w przód.</p>	<p>Korygowanie zaburzeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – percepcji słuchowej, – rozwoju mowy. 	<p>Rytmizacja tekstów (kształtowanie uzdolnień muzycznych).</p>
	<p>7. Nauka podstawowego kroku walca angielskiego²⁵.</p> <p>Uwaga: do nauki podstawowego kroku walca należy wykorzystać rekwiizyty z kręgu tematycznego „Wiosna malowana muzyką”: dziewczynki – wianki na głowach, chłopczy – kwiatki przypięte do koszul.</p> <p>Walc angielski</p> <p>Trój krok zmieniany w przód.</p> <p>Jeżeli rozpoczynamy trój krok zmienny w przód nogą prawą, to:</p> <p>Na „raz” – wykonujemy, stawiając stopę z pięty, krok w przód prawą nogą, na „dwa” – dość obszerny krok w bok lewą nogą z jednocześnie wspięciem nogi prawej i odchyleniem tułowia w prawo, na „trzy” – dostawiamy prawą nogę do lewej z jednocześnie wspięciem na palce. Jeżeli trój krok zmienny w przód rozpoczynamy nogą lewą, to:</p> <p>Na „raz” – wykonujemy, stąpając z pięty, krok lewą nogą w przód, na „dwa” – dość obszerny krok w bok prawą nogą z jednocześnie wspięciem nogi lewej i odchyleniem tułowia w lewo, na „trzy” – dostawiamy lewą nogę do prawej z jednocześnie wspięciem na palce.</p> <p>Figura podstawowa</p> <p>W taktie pierwszym tancerz, rozpoczynając prawą nogą, wykonuje trój krok zmienny w przód, tancerka natomiast rozpoczynając nogą lewą – trój krok zmienny w tył.</p> <p>W taktie drugim tancerz, rozpoczynając nogą lewą, wykonuje trój krok zmienny w tył, tancerka, rozpoczynając nogą prawą, trój krok zmienny w przód.</p>	<p>Korygowanie zaburzeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – rozwoju ruchowego. 	<p>Elementy tańców.</p>

²⁴ E. J. Konieczna, *Arteterapia w teorii i praktyce*, Kraków 2003, s. 54; H. Danel-Bohrzyk, M. Gruchel, P. Gruchel, J. Sikora, *Jak słuchać muzyki w klasach I–3*, Katowice 1996, s. 37–38.

²⁵ B. Bednarzowa, M. Młodzikowska, *Tańce. Poradnik metodyczny dla studiujących zaocznie wychowanie fizyczne*, Warszawa 1991, s. 73–74.

1	2	3	4
KONCOWA	<p>8. Zabawa muzyczno-ruchowa z apaszką przy akompaniamentcie walca P. Czajkowskiego „Walc kwiatów” z baletu „Dziadek do orzechów”²⁶. Dzieci otrzymują różnobarwne apaszki, które, zgniatając w kulkę, chowają w zamkniętych dłoniach. Kucają, udając śpiące kwiaty. Podczas wstępu bardzo wolno wyprostowują się, po czym otwierają dłonie. Apaszka rozwija się niczym rozkwitający kwiat: żeby opisany ruch zsynchronizować czasowo z muzyką, należy ten fragment przećwiczyć. Pojawienie się w muzyce właściwego walca inspirowane uczeniów do swobodnej, tanecznej improwizacji z wykorzystaniem apaszki. Ze względu na czas trwania utworu, można w pewnym momencie go wyciszyć. Uwaga: do zabawy można wykorzystać rekwizyty: – dziewczynki – wianki na głowach; chłopcy – kwiatki przypięte do koszul.</p> <p>9. Zagadki ruchowe²⁷ rysowanie w powietrzu dłonią, palcami liści, drzew, kwiatów, ptaków, motyli.</p>	<p>Korygowanie zaburzeń: – percepcji słuchowej, – rozwoju ruchowego.</p>	<p>Zabawy muzyczno-ruchowe (ćwiczenia motoryki dużej).</p>
		<p>Korygowanie zaburzeń: – rozwoju ruchowego, – percepcji wzrokowej.</p>	<p>Malowanie muzyki. Zagadki muzyczno-ruchowe (rozwijanie pamięci ruchowej i koordynacji wzrokowo-ruchowej).</p>

²⁶ H. Danel-Bobrzyk, M. Gruchel, P. Gruchel, J. Sikora, dz. cyt., s. 37–38.

²⁷ A. Franczyk, K. Krajewska, dz. cyt., s. 118.

Zastosowany w cyklu eksperymentalnym model zajęć muzyczno-słowno-ruchowych umożliwia wspomaganie rozwoju dzieci o zróżnicowanym poziomie intelektualnym, korygując zaburzenia percepcji słuchowej, wzrokowej, rozwoju mowy i rozwoju ruchowego lub zapobiegając ich powstawaniu.

Tak więc, wspomagające terapeutyczne działania muzyczne mają decydujące znaczenie w łagodzeniu, kompensowaniu lub usuwaniu deficytów i zaburzeń występujących u dzieci. Działania te mogą przybierać różne formy aktywności artystycznej²⁸:

- śpiew i gra na instrumentach,
- taniec i ruch w związku z muzyką lub rytmiczną mową, zachowania taneczopodobne,
- inscenizacje ruchowe i inscenizacje teatralne,
- rysunek i malarstwo,
- tworzenie rymowanek, zagadek, wierszyków i opowiadań,
- tworzenie dźwięków: rytmy, melodie i...,
- tworzenie z przedmiotów i materiałów różnego pochodzenia: instrumentów lub układanek reprezentujących wyobraźnię dzieci, przekształcanie mechaniczne tych materiałów, układanie we wzory i obrazy szalików, chusteczek i innych materiałów.

Te różnorodne formy aktywności artystycznej dzieci występują w toku terapeutycznego działania muzyki.

Załącznik A

Wiosna w błękitnej sukience

sl. Ewa Zawistowska
muz. Stanisław Marciniuk

Płynnie

I. Wio - sna w błę - ki - tnej su - kien - ce bie - rze kro -
 ku - sy na rę - ce - wy - kę - pie je w ro - sie
 świe - zej i w no - we plu - tki u - bie - rze
 - Wio - sna bu - ja wo - bio - kach,
 wio - sna pły - nie wy - so - ko, wio - sna
 cho - dzi po drze - wach. wio - sna pío - sen - ki śpie - wa.

²⁸ W. A. Sacher, *Sluchanie muzyki i aktywność...*, s. 37.

1. Wiosna w błękitnej sukience
bierze krokusy na ręce,
wykapie je w rosie świeżej
i w nowe płatki ubierze. | 2. Potem z rozwianym warkoczem
niebem powoli gdzieś kroczy,
wysła promyki słońca
i wiersze pisze bez końca. |
|---|--|

Ref. Wiosna buja w obłokach
wiosna płynie wysoko,
wiosna chodzi po drzewach,
wiosna piosenki śpiewa.

Ref. Wiosna...

3. Nocą się skrada z kotkami,
chodzi własnymi drogami,
a teraz śpi już na sośnie
i nie wie, że sosna rośnie.

Ref. Wiosna...

Załącznik B

Wiersz pt. „Wiosna na łąkach”

Jak tu pięknie na tych łąkach!
Jak tu kolorowo!
Słychać srebrny śpiew skowronka
wysoko... wysoko...
Nad kwiatami w barwach tęczy
tańczy rój motyli.
Polnym dzwonkiem dzwoni wietrzyk,
kiedy kwiaty chyli.

Żabki nucą swoją śpiewkę
o panach bocianach
i kwiatami jak kobiercem
łąka jest usłana.
Wszystko tańczy, wszystko śpiewa
i cieszy się wiosną!
Przytulają nawet drzewa
i ku słońcu rosną.

Piotr Łosowski

Załącznik C

Zagadka

Zobaczysz je wiosną,
gdy na wierzbie rosną,
srebrne futro mają –
jak się nazywają
(bazie wierzbowe)

Bibliografia

- Banasiewicz A., Lipska E., *Przewodnik metodyczny do elementarza muzycznego dla klasy I*, Warszawa 1978.
- Bartosiak G., Falkowska G., Lewicka S., Ogonowska L., Włodarczyk K., *Kształcenie zintegrowane. Program nauczania szkoły podstawowej specjalnej dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim. Etapy edukacyjne I i II*, Warszawa 2000.
- Bednarzowa B., Młodzikowska M., *Tańce. Poradnik metodyczny dla studiujących zaocznie wychowanie fizyczne*, Warszawa 1991.
- Borzyszkowska H., *Upośledzenie – rewalidacja dzieci i młodzieży upośledzonych umysłowo*. [W:] *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykało, Warszawa 1993.
- Brzeziński J., *Elementy metodologii badań psychologicznych*, Warszawa 1984.
- Burzyńska H., *Metodyczne ABC nauczyciela muzyki klasy I–III*, Olsztyn 1996.
- Czajkowska I., Herda K., *Zajęcia korekcyjno-kompensacyjne w szkole*, Warszawa 1989.
- Danel-Bohrzyk H., Gruchel M., Gruchel P., Sikora J., *Jak słuchać muzyki w klasach 1–3*, Katowice 1996.
- Dziennik Urzędowy Ministerstwa Edukacji Narodowej z dnia 30 lipca 1993 r. nr 6, zarządzenie nr 15 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 maja 1993 r. w sprawie zasad udzielania uczniom pomocy psychologicznej i pedagogicznej na podstawie art. 22, ust. 2, pkt 10 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (DzU nr 95, poz. 425 oraz z 1992 r. nr 26, poz. 113, i nr 54 poz. 254)
- Franczyk A., Krajewska K., *Program psychostymulacji dzieci w wieku przedszkolnym z deficytami i zaburzeniami rozwoju*, Kraków 2003.
- Grochmal-Bach B., *Wychowanie i terapia w rewalidacji dzieci i młodzieży*, Kraków 2001.
- Januszewska-Warych M., *Wspomagająca rola muzyki w procesie edukacji dzieci o różnicowanym poziomie intelektualnym*, Słupsk 2006.
- Kirenko J., Parchaniuk M., *Edukacja i rehabilitacja osób z upośledzeniem umysłowym*, Lublin 2006.
- Konieczna E. J., *Arteterapia w teorii i praktyce*, Kraków 2003.
- Korzańska J., *Program kształcenia zintegrowanego abc I etap edukacji*, Warszawa 1999
- Kościelska M., *Oblicza upośledzenia*, Warszawa 1995.
- Kubicka D., *Rozwój. Stymulowanie rozwoju człowieka*. [W:] *Encyklopedia psychologii*, red. W. Szewczuk, Warszawa 1998.
- Minczakiewicz E. M., *Zabawa w rozwoju poznawczym i emocjonalno-społecznym dzieci o różnicowanych potrzebach i możliwościach*, Kraków 2006.

- Sacher W. A., *Sluchanie muzyki i aktywność artystyczna dzieci*, Kraków 1999.
- Sacher W., *Wczesnoszkolna edukacja muzyczna*, Kraków 1997.
- Sadowska S., *Jakość życia uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim*, Kraków 2006.
- Smoczyńska-Nachman U., *Muzyka dla dzieci*, Warszawa 1992.
- Stadnicka J., *Terapia dzieci muzyką, ruchem i mową*, Warszawa 1998.
- Stymulacja psychoruchowego rozwoju dzieci o obniżonej sprawności umysłowej*, red. W. i J. Pileccy, Kraków 2004.
- Terapia pedagogiczna. Zaburzenia rozwoju psychoruchowego dzieci*, red. E. M. Skorek, Kraków 2005.
- Więckowski R., *Pedagogika wczesnoszkolna*, Warszawa 1995.
- Włoch A., *Ruch kreatywny a wspieranie aktywności edukacyjnej dzieci w młodszym wieku szkolnym. [W:] Transformacja w polskiej edukacji wczesnoszkolnej*, red. T. Lewowicki, W. Puślecki, S. Włoch, Kraków 2004.

Summary

The article presents **a model for music-words-movement classes** to aid the development of the youngest school-age children at diversified intellectual levels.

The development of children with mild mental retardation should not be considered separately, but together with that of children meeting intellectual norms, since the initial stages of development are the same. However, this development is inhibited and thus it becomes necessary to wait significantly longer for the effects to become evident.

Every child, be they of normal intellect or with developmental disorders, has the same right to specialised classes aimed at aiding their development. Creative therapy is of assistance here. The activating factors are music, children's literature, theatre games and relaxation techniques.

Three forms of creative activity, music-words-movement, interlock to create a specific whole, which has a therapeutic influence on children. For this reason, a special educational programme, stimulating the development of children at diversified intellectual levels, has been created. Based on **a model for music-words-movement classes**, it was implemented experimentally in the 1st – 3rd classes of Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy (the Special Training and Education Centre) and Szkoła Podstawowa Nr 4 (Primary School No. 4) in Słupsk, with measurable effects.